

ارزیابی شاخص‌های کیفیت منظر عمومی شهری

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۰۱/۲۳ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۷/۰۳/۳۱

سعدی فرجی (دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مهندسی فضای سبز، دانشگاه تبریز)
احمد حامی* (دانشیار رشته مطالعات منظر، دانشگاه تبریز)
فرزین امامی (کارشناس ارشد معماری، دانشگاه تبریز)

چکیده

منظر شهری به عنوان بخشی از سیمای شهر، نقش کلیدی را در ارتقای کیفیت زندگی شهری ایفا می‌کند و در صورت برخورداری از کیفیت مطلوب، می‌تواند سهم خود را در شکل‌دهی به پایداری اجتماعی و همبستگی‌های شهری به خوبی ایفا نماید. امروزه عدم رعایت شاخص‌های کیفی در این گونه فضاها لزوم توجه بیش از پیش در این زمینه را به وضوح مشخص می‌سازد. پژوهش مورد نظر بر آن است تا با ارزیابی کیفی پارک‌های منطقه‌ای تبریز، مشکلات و کاستی‌های موجود را شناسایی نموده و راهکارهای مناسب و کاربردی را در جهت بهینه سازی آن در اختیار مدیران و طراحان شهری قرار دهد. روش گردآوری داده‌ها براساس پرسشنامه و توزیع آن بین ۳۰۰ نفر از بازدیدکنندگان پارکها بود. پس از تکمیل پرسشنامه، از روش‌های توصیفی، تحلیلی، و هم‌چنین مقایسه میانگین‌ها از طریق آزمون چندنمونه‌ای با استفاده از نرم‌افزار SPSS19 برای بررسی سؤالات تحقیق استفاده شد. نتایج نشان داد میزان کیفیت مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های پارک‌های منطقه‌ای در حالت کلی متفاوت می‌باشد. بر اساس نتایج، دسترسی (۳/۰۷=میانگین، ۰/۹۰۷=انحراف معیار)، و جامعه پذیری (۳/۰۵=میانگین، ۰/۶۹۷=انحراف معیار)، بالاترین اولویت را در کیفیت پارک‌های منطقه‌ای داشتند و فعالیت‌ها، آسایش و منظر پس از آنها به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در زیر مؤلفه‌ها نیز محیط زیست واجد بالاترین کیفیت بود و گروه‌های اجتماعی، دسترسی به پارک، امنیت، دیدارگاه بودن، انواع فعالیت‌های اجتماعی، مبلمان و امکانات به ترتیب دارای رتبه‌های بعدی بودند. پارک گلستان بهترین دسترسی و جامعه‌پذیری را دارا بود و در عین حال از نظر فعالیت‌ها و کیفیت برنامه‌ریزی پارک شمس بالاترین اولویت را داشت. در نظر گرفتن دسترسی و جامعه‌پذیری می‌تواند باعث افزایش کیفیت پارک‌های منطقه‌ای گردد.

واژه‌های کلیدی: منظر شهری، پارک‌های شهری، PPS، شاخص‌های کیفیت.

مقدمه

عرصه‌های عمومی مهم‌ترین بخش شهرها و محیط‌های شهری هستند. در چنین عرصه‌هایی بیش‌ترین تماس، ارتباط و تعامل بین انسان‌ها رخ می‌دهد و این عرصه‌ها تمامی بافت شهری را که مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند شامل می‌شود. یکی از مهم‌ترین عناصر این مجموعه‌ها پارک‌های شهری هستند که نقش فعال در سلامتی شهر و شهروندان ایفا می‌کنند. با افزایش جمعیت شهری و نیاز به وجود پارک‌های شهری باعث اهمیت بیش از پیش این کاربری در داخل شهرها شده است تا جایی که در بین پنج کاربری مهم شهری از آن یاد می‌شود (تیموری و روستایی، ۱۳۹۴: ۱). در واقع پارک که بخشی از سیمای شهر را شکل می‌دهد به عنوان یکی از پدیده‌های واقعی از نخستین مقوله‌هایی است که انسان همواره با آن در تماس بوده و خواهد بود (عابد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۲). پارک‌های شهری بسته به نوع عملکرد خود طیف گسترده‌ای از مزایای زیست‌محیطی، روانی و اجتماعی را به جامعه بخشیده (Brown et al, 2014: 34)، ضمن ایجاد فرصت برای عموم جامعه باعث می‌شود که مردم با محیط‌زیست ارتباط برقرار کنند که این امر سبب بهبودی سطح سلامت و تندرستی مردم (Chiesura, 2004: 130)، کاهش میزان استرس و بیماری‌های روانی (Annerstedt et al, 2012: 2)، و افزایش میزان رضایتمندی آن‌ها از زندگی می‌شود (Maas et al, 2009: 587). پارک‌های شهری دارای عملکردهای گوناگون دیگری نیز می‌باشند. از جمله عملکردهای اکولوژیکی فضای سبز شهری، تنوع زیستی، حفاظت از محیط‌زیست، کاهش آلودگی هوا، آلودگی صوتی، معتدل کردن هوا، سایه افکنی و تغییرات میکروکلیمایی، کمک به آرام کردن جریان‌های سیل، کیفیت آب، ایجاد سطح نفوذپذیری برای جذب آب و ایجاد فرصت‌هایی برای مطالعات تاریخی و محیطی است. از دیگر عملکردهای پارک‌های شهری می‌توان به عملکرد اجتماعی آن اشاره کرد. در بیشتر بحث‌ها به پارک‌های شهری به عنوان راهکارهای بسیار مهم برای بالا بردن کیفیت زندگی اجتماعی شهری تأکید شده است.

امروزه کاهش رعایت شاخص‌های کیفی در فضاهای عمومی شهری به ویژه پارک‌ها یکی از مشکلاتی است که شهرها با آن روبه‌رو هستند. تحقیقات صورت گرفته نشان داده است که مشکلاتی از قبیل دسترسی ضعیف (تبسم و شرمین، ۲۰۱۳: ۴۸)، عدم امنیت، تعمیر و مدیریت نگهداری نامطلوب (شریفی و جورجی، ۲۰۰۵: ۱۵۰)، وجود ضعف در مکان‌یابی و نوع طراحی و همچنین نبود تنوع زیستی در این‌گونه مکان‌ها (کولسکا و آلپویی، ۲۰۱۲: ۴۵)، فقدان برنامه یا امکانات جذاب برای پاسخ به نیازها و ارزش‌ها، جمعیت استفاده از این فضاها و انجام فعالیت‌های اجتماعی را در آن کاهش داده و سبب کاهش تمایل شهروندان به بهره‌گیری از این

فضاها شده است (Loukaitou-Sideris, 2006:14)؛ که این امر می‌تواند تأثیر بسزایی بر کیفیت زندگی، روابط اجتماعی و نشاط مردم داشته باشد (معرب و همکاران، ۱۳۹۵:۱۹۴). در این میان پارک‌های شهری تبریز نیز از کیفیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشند. به طوری که مطالعات پیشین نشان می‌دهد بسیاری از خانوارها از سطوح دسترسی به پارک‌های شهری تبریز راضی نمی‌باشند (Breuste & Rahimi, 2015:1). پارک‌های شهری به عنوان یکی از اساسی‌ترین عوامل پایداری حیات طبیعی و انسانی در شهرنشینی امروز بوده و در صورت طراحی و برنامه‌ریزی صحیح، در سالم‌سازی جسم و روح انسان تأثیرات مطلوبی خواهند داشت (لطیفی و سجاد زاده، ۱۳۹۴:۸). در این راستا مطالعه‌ی حاضر تلاش می‌کند جهت بررسی بهتر موضوع، با بهره‌گیری از شاخص‌های کیفی مؤسسه PPS نظرات و دیدگاه‌های مردم را نسبت به کیفیت پارک‌های شهری (منطقه‌ای) مورد مطالعه قرار داده و اطلاعات لازم را جهت طراحی بهتر پارک‌های شهری در اختیار طراحان و مدیران شهری قرار دهد.

یکی از روش‌هایی که به منظور سنجش کیفیت فضاهای شهری و عرصه‌های موجود در آن مورد استفاده قرار می‌گیرد، ارائه پارامترهای مشخص با عنوان مؤلفه‌های کیفی محیطی می‌باشد که در نهایت با سنجش مؤلفه‌ها به میزان مطلوبیت یا عدم مطلوبیت محیط اشاره می‌شود (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۱:۳۵). برخی از مهمترین عوامل مؤثر بر کیفیت محیط به شرح زیر است.

جدول ۱- مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر کیفیت یک محیط از دیدگاه صاحب نظران

عوامل مؤثر بر کیفیت محیط	نظریه پرداز
دسترسی و ارتباطات، کاربر و فعالیت‌ها، تصویر ذهنی و آسایش، اجتماعی بودن	موسسه‌ی بین المللی P.P.S
سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، کارایی، عدالت	کوبین لینچ
فعالیت‌های مناسب، نظم بصری محیط، کاربری مختلط، توجه به عنصر خیابان، نفوذ پذیر بودن، اختلاط اجتماعی و انعطاف پذیر بودن فضاها	متیو کارمونا (۲۰۰۳)
نفوذ پذیری، گوناگونی، خوانایی، انعطاف پذیری، تناسب بصری، غنای حسی، رنگ، تعلق، کارایی منابع، پاکیزگی، حمایت زیست	ایان بنتلی (۱۹۸۵)
پایداری زیست محیطی، منظر شهری، دیدها، فرم شهر، فرم ساختمانها، عرصه همگانی	پانتر و کارمونا (۱۹۷۷)
ساختار و خوانایی، فرم، آسایش و راحتی، دسترسی، بهداشت و ایمنی، حفاظت تاریخی، سرزندگی، حفاظت محیط طبیعی، تنوع، سازگاری، گشودگی، مراودات اجتماعی، برابری و مساوات، نگهداری، انطباق پذیری، معنی، نظارت و اختیار	ساوت ورت (۱۹۸۹)
دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، قابل زندگی بودن، هویت و کنترل، اجتماع و زندگی همگانی، اصالت و معنی، همه مشمول یا فراگیر بودن محیط، خودکفایی شهری	جیکوبز و اپل یارد (۱۹۸۷)

راجرز ترانسیک (۱۹۸۶)	حفظ تسلسل حرکت‌ها، محصوریت، پیوستگی لبه‌ها، کنترل محورها و پرسپکتیوها، درهم آمیختن فضاهای درون و بیرون
هاتن وهانتر (۱۹۹۴)	تنوع، تمرکز، دموکراسی (مردم سالاری)، نفوذ پذیری، امنیت، مقیاس مناسب، طراحی ارگانیک، اقتصاد و ابزارهای مناسب آن، روابط خلاقانه، انعطاف پذیری، مشورت و مشارکت دادن استفاده کنندگان در طرح‌ها
شیروانی (۱۹۸۱)	سازگاری، جلوه‌های خارجی، مباحث معمارانه
کولمن (۱۹۸۷)	حفاظت تاریخی و مرمت شهری، طراحی برای پدیده‌ها، سرزندگی و تنوع استفاده بستر و محیط فرهنگی، بستر و محیط طبیعی، توجه به ارزشهای معمارانه محیط
گرین (۱۹۲۲)	عملکرد، نظم، هویت، جذابیت
برایان گودی (۱۹۹۳)	سرزندگی، هارمونی یا هماهنگی با بستر موجود، تنوع، مقیاس انسانی، نفوذپذیری، امکان شخصی سازی مکان، خوانایی، انعطاف پذیری، امکان تحول سنجیده و کنترل شده، غنا
جین جیکوبز (۱۹۶۱)	فعالیت‌های مناسب، نظم بصری محیط، کاربری مختلط، توجه به عنصر خیابان، نفوذ پذیربودن، اختلاط اجتماعی و انعطاف پذیر بودن فضاها

(مأخذ: رادجهانبانی و پرتوی، ۱۳۹۰: ۲۹)

با توجه به مؤلفه‌های کیفی بیان شده توسط صاحب نظران در جدول شماره ۱، مؤلفه‌های مربوط به موسسه‌ی بین‌المللی PPS جهت ارزیابی کیفیت پارک‌های منطقه‌ای شهر تبریز (شمس، میرداماد، قوناخ‌لار باغی، فجر) انتخاب شد. این مؤسسه با مطالعه بر روی بیش از ۱۰۰۰ قطعه‌ی فضای عمومی شهری در کشورهای مختلف دنیا، ۴ عامل اساسی برای سنجش مطلوبیت فضاهای عمومی شهری مطرح نموده است. برای هر یک از شاخص‌ها مرتبط با آن، مجموعه سؤالاتی در قالب طیف لیکرت (کاملاً نامطلوب، نامطلوب، نسبتاً مطلوب، کاملاً مطلوب) طراحی شد. در این راستا سؤالات این تحقیق به شرح زیر بیان می‌شود:

- ۱- مهمترین شاخص‌های کیفیت از دیدگاه مراجعین در پارک‌های منطقه‌ای تبریز چیست؟
- ۲- آیا ارتباط معنی داری بین شاخص‌های کیفیت در پارک‌های منطقه‌ای شهری در تبریز وجود دارد؟
- ۳- ارتباط شاخص‌های کیفیت با نوع پارک‌های منطقه‌ای در شهر تبریز چگونه می‌باشد؟

تاکنون پژوهش‌های در داخل و خارج از کشور، جهت تحقیق پیرامون ارزیابی کیفیت پارک‌ها انجام پذیرفته است. در اینجا به بخشی از آن‌ها اشاره شده است. نتایج تحقیق عباسی و همکاران^۱ (۲۰۱۶: ۱۹۴) نشان داد که پارک مورد نظر در بسیاری از معیارها مشکلات عدیده‌ای داشت که باعث کاهش استفاده‌ی کاربران از این پارک‌ها می‌شد. زنده مقدم و همکاران در سال

^۱Abbasi et al

۱۴۰۰ بین کردند که دسترسی به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی رضایتمندی از فضاهای شهری می‌باشد. هم چنین اجتماع‌پذیری یکی از معیارهای پایداری فضاهای شهری شناخته می‌شود (معروفی و بایزیدی، ۱۳۹۹). لی و کیم^۱ (۲۰۱۵: ۸۲۴۶) نشان دادند که دلایل اصلی بازدید کم از پارک‌ها از دید مردم مدیریت نامناسب پارک، فقدان ویژگی‌های کیفی مطلوب در پارک، عدم وجود امکانات مناسب، برنامه‌های جالب متناسب با استفاده‌کنندگان، دور بودن از خانه و کمبود فضای سبز کافی در پارک‌ها بود.

یافته یائو و همکاران^۲ (۲۰۱۲: ۹۵۱) نشان داد که مردم کیفیت مکان‌های طبیعی همراه با عناصر انسان‌ساز (ویژگی‌های انسانی) را نسبت به مکان‌های صرفاً طبیعی و بکر ترجیح می‌دهند و بیشتر می‌پسندند. در مطالعه‌ای دیگر کولسکا و آلپویی^۳ (۲۰۱۱: ۴۵) نشان دادند که پنج پارک مهم و مطرح شهر بخارست در بسیاری از موارد از جمله مکان‌یابی صحیح، تنوع زیستی، نوع طراحی دارای مشکلات و کاستی‌هایی هستند که نیاز به برنامه‌ریزی در بخارست را دوچندان می‌کند. سادات و همکاران (۱۳۹۵: ۱۹۳) در پژوهشی نشان دادند که عامل تفریحی، زیبایی‌شناسی و خدماتی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کیفیت و سرزندگی پارک آب و آتش بودند. جودکی و عزیززی در تحقیق خود اصول و معیارهایی را جهت بالا بردن کیفیت ارزیابی و طراحی پارکها پیشنهاد دادند که شامل: اصول تمرکز، کشش، قلمرو، انتظام، خوانایی و هماهنگی بودند (جودکی و عزیززی، ۱۳۹۴: ۱). در پژوهشی دیگر اقدام به دسته‌بندی عوامل مؤثر بر کارایی و کیفیت پارک شهری (نمونه موردی: ائللرباغی - ارومیه) شد (حمیدی و اسماعیل زادگان، ۱۳۹۴: ۹۱). نتایج نشان داد که عوامل مؤثر بر کارایی پارک‌های شهری به ترتیب اهمیت، عامل‌های عملکرد و آسایش، تمیزی منظر، مدیریت مطلوب و جامعیت کاربران پارک می‌باشد. هم چنین یافته‌های حسین پور و رازقی (۱۳۹۴: ۱) در پژوهش خود مبنی بر ارزیابی وضعیت دسترسی به پارک‌های شهری قائم‌شهر نشان داد که با توجه به جمعیت دو ناحیه وجود این پارک‌ها (۲ پارک) کافی نمی‌باشد.

از بررسی تحقیقات قبلی عوامل متعددی در ارزیابی کیفیت پارک‌های شهری مؤثر شناخته شده‌اند. این عوامل می‌توانند شامل عنصر زمینه و بافت از قبیل امکانات خدماتی، زیباشناختی، عناصر طبیعی باشند و عوامل فضایی دربرگیرنده ویژگی‌های متعددی از قبیل خوانایی، دسترسی، احساس امنیت، قلمرو و هماهنگی باشد. دسترسی مناسب از عواملی هست که در اکثر مطالعات به آن اشاره مکرر گردیده است. تأمین نیازهای تفریحی و فعالیتهای مورد علاقه مراجعه

¹ Lee & kim

² Yao et al

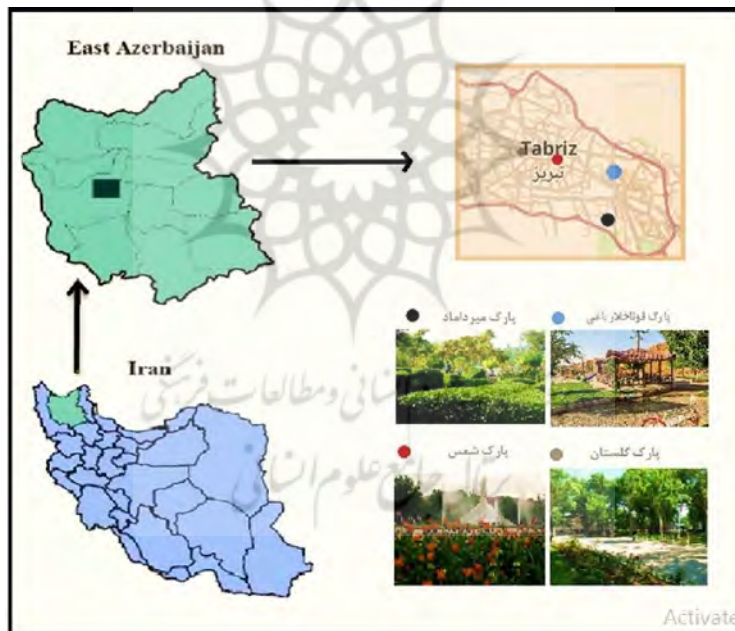
³ Colesca & Alpopi.

کنندگان همراه با تهیه محیط آسایش می‌تواند به بهبود کیفیت پارکها کمک کند. علاوه بر این، بررسی چگونگی ایجاد فضاهای اجتماعی و منظر مطلوب عامل مهم دیگری در بهبود کیفیت پارکها محسوب می‌شود. با بررسی خلاصه‌ای از مطالعات قبلی به نظر می‌رسد که فاکتورهای PPS مجموعه قابل قبولی برای سنجش کیفیت پارکهای شهری فراهم بیاورد.

روش تحقیق

منطقه مورد مطالعه

در پژوهش مورد نظر، از بین مناطق ده‌گانه تبریز، ۴ پارک منطقه‌ای (پارک‌های شمس، میرداماد، قوناخار باغی و فجر) را که در مناطق مختلف شهر تبریز مکان‌یابی و ساخته شده‌اند به عنوان نمونه از بین کل پارک‌های منطقه‌ای جهت انجام تحقیق انتخاب شده‌اند که در زیر ویژگیهای آنها به اختصار توضیح داده می‌شود (شکل ۱).

نقشه ۱: موقعیت مکانی پارک‌های منطقه‌ای شهر تبریز (مأخذ: نویسندگان)

شهرستان تبریز با جمعیتی معادل ۱۶۹۵۰۹۴ هزار نفر (سرشماری ۱۳۹۰) و با وسعت ۲۱۶۷ کیلومترمربع و همچنین ارتفاع بیش از ۱۳۰۰ متر در ۳۸ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی قرار دارد.

طبق آخرین آمار سازمان پارک‌ها، تبریز دارای ۲۰۹ پارک فعال است که از این تعداد، ۸ پارک منطقه‌ای می‌باشد (سازمان پارک‌ها و فضای سبز تبریز، ۱۳۹۴).

جدول ۲- ویژگی‌های پارک‌های مورد مطالعه

ردیف	نام پارک	مساحت (متر مربع)	وضعیت دسترسی	امکانات و ویژگی‌های برجسته	فعالیتها
۱	پارک شمس	۵۰۰۰	نامناسب	آب نما- آبروهای زیاد- نماد شمس تبریزی- آلاچیق‌های تفریحی-	نشستن- تفریح خانوادگی- پیک نیک خانوادگی
۲	پارک گلستان	۵۲۰۰۰	مناسب	تندیس شعرا- درختان کهنسال- آبناها و حوض‌های آب زیاد-	نشستن- پیاده روی- نرمش صبحگاهی-
۳	پارک میرداماد	۶۰۵۰۳	متوسط	شهربازی سرپوشیده- امکانات تفریحی کودکان- چمنکاریهای یکدست	تفریحات کودکان- نشستن- پیاده روی عصرگاهی- نرمش‌های روزانه
۴	پارک قوناخارباغی	۷۰۸۰۰	مناسب	شهر بازی- فضای پیک نیک- آلاچیق- چمنکاری و درختکاری وسیع	تفریح خانوادگی- تفریحات کودکان- نشستن- چادرهای اسکان تابستانه-

مأخذ: سازمان پارک‌ها و فضای سبز، ۱۳۹۴

جامعه آماری و حجم نمونه پرسشنامه:

جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش مراجعین به پارک‌های (شمس، گلستان، میرداماد، قوناخارباغی) می‌باشد جهت پر کردن پرسشنامه، از مراجعینی (۱۸ سال به بالا) که در طول بهار سال ۱۳۹۶ به پارک‌های مورد مطالعه مراجعه نمودند به عنوان نمونه آماری استفاده شد. به دلیل مشخص نبودن حجم تعداد مراجعین به این پارک‌ها، تعداد اعضای نمونه با استفاده از روش میترا- لنگفورد به دست آمد. این فرمول در مواردی که جامعه آماری مشخص نیست می‌تواند کاربرد داشته باشد.

$$e = \sqrt{(P(1-P)/n)} \quad P = 50\%, \quad e = 3\% \quad 3 = \sqrt{(50\%(1-50\%)/n)} \quad n = 277$$

در مطالعات معماری منظر، معمولاً مقدار e ، سه و یا کمتر از سه درصد در نظر گرفته می‌شود که در این پژوهش نیز مقدار ۳ درصد در نظر گرفته شد. با توجه به جایگزینی مقادیر فوق در فرمول و محاسبه، حجم نمونه مناسب برای انجام پژوهش ۲۷۷ نفر به دست آمد. به منظور اطمینان از دستیابی به حجم نمونه مورد نظر و از بین بردن اثر مقادیر بی پاسخ احتمالی نمونه تا ۳۰۰ مورد افزایش داده شد. پرسشنامه پژوهش در دو بخش طراحی گردید بخش اول شامل مشخصات عمومی مراجعین بود. بخش دوم شامل سؤالات مربوط به شاخص‌های کیفی

مستقل مؤسسه PPS (دسترسی خوب و ارتباطات، آسایش و منظر، کاربر و فعالیت‌ها و جامعه‌پذیری و کیفیت برنامه‌ریزی) پارک‌های منطقه‌ای در قالب ۵۷ گویه به صورت طیف لیکرت (کاملاً نامطلوب، نامطلوب، نسبتاً مطلوب، مطلوب، کاملاً مطلوب) بود. پس از تنظیم اولیه سؤال‌های پرسشنامه، به منظور سنجش پایایی آن ۳۰ پرسش‌نامه اولیه بین افراد نمونه در هر چهار پارک (شمس، گلستان، میرداماد، قوناخ‌لر باغی) پخش و سپس داده‌های به دست آمده با نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای شاخص‌های اصلی پرسشنامه بالای ۰/۷ به دست آمد که نشان از پایایی و قابلیت اعتماد بالای سؤالات طراحی شده دارد. پس از پرکردن پرسشنامه و جمع‌آوری داده‌ها، از آمارهای توصیفی (فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و تحلیلی (تحلیل عاملی، آزمون پیرسون) و آزمون چند نمونه‌ای برای مقایسه میانگین‌ها استفاده شد در جدول ۳ هر یک از متغیرهای مورد مطالعه در تحقیق و مشخصات آنها به اختصار توضیح داده می‌شود.

جدول ۳- مؤلفه‌های تحقیق و مشخصات آنها

ردیف	مؤلفه‌ها	مشخصات
۱	دسترسی و ارتباطات	چگونگی شبکه‌های دسترسی - نحوه دسترسی به پارکها - امکان دسترسی - فراوانی وسایل حمل و نقل -
۲	آسایش و تصویر ذهنی	میلان پارکها - امکانات و خدمات - امنیت پارکها
۳	فعالیت‌ها	گروه‌های استفاده کننده - فعالیت‌های اجتماعی -
۴	جامعه‌پذیری	کیفیت محیط زیست پارکها - کیفیت مناظر - دیدارگاه بودن
۵	کیفیت برنامه‌ریزی	کیفیت مدیریت، کیفیت طراحی، کیفیت نگهداری

منابع: (لطفی و همکاران، ۱۳۹۱؛ طیبیان و قضا، ۱۳۹۴؛ فیضی و همکاران، ۱۳۹۴)

نتایج پژوهش

ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان:

جدول ۴- مشخصات پاسخ دهندگان

متغیرها	بعد	فراوانی (n= ۳۰۰)	درصد%
جنسیت	زن	۱۲۳	۴۲/۱
	مرد	۱۷۷	۵۷/۹
سن	۲۰-۲۹	۱۰۸	۳۶/۰
	۳۰-۳۹	۹۵	۳۱/۷
	۴۰-۴۹	۷۱	۲۳/۷

۸/۰	۲۴	۵۰-۵۹	
۰/۷	۲	۶۰ به بالا	
۴۳/۰	۱۲۹	مجرد	وضعیت تأهل
۵۷/۰	۱۷۱	متأهل	
۱۲/۳	۳۷	زیر دیپلم	وضعیت تحصیلات
۳۱/۳	۹۴	دبیرستان و دیپلم	
۳۷/۰	۱۱۱	کارشناسی	
۱۹/۳	۵۸	بالتر از کارشناسی	

منبع: نگارندگان

نتایج فاکتور آنالیز و ترجیحات مراجعه کنندگان

در این پژوهش در قدم اول جهت دسته بندی سؤالات هر یک از مؤلفه‌های اصلی با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی^۱ هر کدام از مؤلفه‌ها به چندین زیر مؤلفه دسته‌بندی شدند. سؤالات مؤلفه‌ی آسایش و منظر در سه زیر مؤلفه‌ی مبلمان، امکانات و امنیت تقسیم‌بندی شد. مؤلفه‌ی کاربر و مراجعین نیز به دو زیر فاکتور گروه‌های اجتماعی استفاده کننده و فعالیت‌های اجتماعی در پارک تقسیم گردید. سؤالات مربوط به جامعه پذیری نیز به زیرمؤلفه‌های دیدارگاه بودن و محیط زیست پارک تقسیم بندی شد. متغیر کیفیت نگهداری هم به مدیریت، کیفیت نگهداری و کیفیت طراحی تقسیم بندی شده است. همانطور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود همه فاکتورها دارای مقدار آلفای بالای ۰,۷ می‌باشد که نشان دهنده پایایی قابل قبول بین آیتم‌ها می‌باشد.

همچنین نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که کیفیت محیط‌زیست (۳/۲۳= میانگین، ۰/۷۲۵= انحراف معیار) نسبت به سایر فاکتورها دارای میانگین بیشتری می‌باشد به این معنی که در پارک‌های منطقه‌ای تبریز وجود فضای سبز باکیفیت از اهمیت بیشتری نسبت به سایر فاکتورها برخوردار می‌باشد. اهمیت پارک‌های منطقه‌ای تبریز در جذب گروه‌های اجتماعی مختلف (۳/۲۰= میانگین، ۱/۰۱= انحراف معیار) پس از کیفیت محیط‌زیست در رتبه دوم قرار دارد. وضعیت دسترسی به عنوان یکی دیگر از عوامل در ارزیابی کیفیت پارک‌های منطقه‌ای شهری (۳/۱۵= میانگین، ۰/۶۸۳= انحراف معیار) در رده‌ی سوم قرار گرفت. بر اساس جدول ۵، کیفیت نگهداری بیشترین میانگین (۳/۰۰= میانگین، ۰/۷۸۷= انحراف معیار) را نسبت به دو مؤلفه‌ی کیفیت مدیریت و طراحی بخود اختصاص داد بدین معنی که پارکها از لحاظ طراحی و مدیریت

¹ Exploratory factor analysis

کیفیت مطلوبی نداشتند.

جدول ۵- توصیف میانگین‌ها و نتایج فاکتور آنالیز عوامل مؤثر بر کیفیت پاکهای شهری

های منطقه	بار عاملی ^۴	مقدار آلفا ^۳	میانگین ^۲	انحراف معیار ^۱	
دسترسی	های منطقه ای ۱- دسترسی به پارک				
	۰/۸۳		۳/۱۸	۰/۹۰۷	فراوانی وسایل حمل و نقل عمومی متناسب با نیاز استفاده کنندگان از پارک
	۰/۸۲۸		۳/۲۰	۱/۱۵	امکان دسترسی به انواع وسایل متفاوت حمل و نقل، در رفتن به پارک
	۰/۸۳۵		۲/۹۳	۱/۳۳	وضعیت توزیع ایستگاه اتوبوس و تاکسی در اطراف پارک
	۰/۵۲۰		۳/۳۱	۰/۹۸	امکان دسترسی به پارک در فصول مختلف سال و شبانه روز
آسایش و منظر در پارک‌های منطقه ای	۱- مبلمان پارک‌های منطقه ای				
	۰/۷۳۴		۲/۸۷	۱/۳۰	وضعیت استقرار و توزیع مبلمان (نیمکت- آبخوری- آلاچیق)
	۰/۷۶۶		۲/۹۰	۱/۱۸	تعداد مبلمان (نیمکت- تابلوهای راهنما- آبخوری)
	۰/۷۱۲		۲/۹۳	۱/۰۷	سازگاری مبلمان‌ها (نیمکت- سطل آشغال - تابلوها) در برابر آب و هوای منطقه
	۰/۷۸۵		۲/۸۵	۱/۱۱	کیفیت مصالح مبلمان‌های موجود (نیمکت- تابلوها) در پارک
	۰/۷۰۰		۲/۸۴	۱/۱۶	زیبایی بصری در ساخت مبلمان‌های (نیمکت- تابلوهای راهنما) پارک
	۲- امکانات و خدمات پارک‌های منطقه ای				
	۰/۶۹۷		۲/۴۱	۱/۰۸۹	تعداد و کیفیت خدمات رسانی فروشگاه‌ها و غذا خوری‌ها
	۰/۷۷۲		۲/۵۱	۱/۱۵۲	وضعیت بهداشت و تعداد سرویس‌های بهداشتی و آبخوری‌ها
	۰/۶۲۷		۲/۵۰	۱/۳۳	وجود فضای عبادی مناسب در پارک
	۰/۷۹۵		۱/۴۴	۰/۶۰۷	تعداد فضاهای ورزشی موجود در سطح پارک
	۰/۸۴۸		۱/۵۶	۰/۷۷۳	وضعیت مکان فضاهای ورزشی
	۰/۷۷۷		۲/۶۹	۱/۶۳	وضعیت زمین بازی و ورزشی کودکان از لحاظ ایمنی و تمیز بودن در پارک
	۰/۷۰۰		۲/۶۶	۱/۳۷	وجود وسایل بازی متناسب با سنین کودکان، در زمین بازی
	۳- امنیت پارک‌های منطقه ای				
۰/۵۵۸		۲/۸۲	۱/۰۷	وضعیت روشنایی و نور پردازی پارک در شب.	
۰/۵۷۸		۲/۷۷	۱/۳۵	میزان نظارت نگهبان‌ها در محیط پارک و برخورد با افراد مزاحم	
۰/۳۲۹		۲/۶۹	۱/۱۹	امکان دسترسی سریع افراد به نگهبان و تلفن عمومی هنگام بروز حوادث	
۰/۶۲۶		۲/۸۱	۱/۲۶	امکان گردش در داخل پارک در ساعت‌ها و مکان‌های مختلف بدون مزاحمت	
۰/۷۰۸		۲/۶۹	۱/۱۹	وضعیت امنیت پارکینگ‌های پارک، جهت پارک ماشین مراجعین	
۰/۵۶۸		۳/۱۷	۱/۲۴	داشتن گیاهان با ارتفاع تاج بالا (سبب دیدن و دیده شدن می‌شود و در نتیجه احساس نا امنی کمتر بوجود می‌آید)	

¹ Standard Deviation

² Mean

³ Alpha

⁴ Loading Factor

۱/۲۴	۲/۹۰	۰/۷۰۹	۰/۵۵۴	میزان نظارت نیروی انتظامی در مکان های جرم خیز پارک
۱- گروه های اجتماعی استفاده کننده از پارک				
۱/۰۸۶	۳/۲۰	۰/۷۹۶		امکان مراجعه افراد همراه با خانواده و یا دوستان به پارکها
۱/۲۶	۳/۲۵	۰/۶۸۹	۰/۸۳۰	امکان مراجعه زنان به پارکها همانند مردان
۱/۳۹	۳/۲۴	۰/۶۷۵	۰/۷۹۸	امکان حضور گروه های سنی مختلف (کودکان، ...) در پارک
۱/۲۰	۳/۱۱	۰/۷۸۸	۰/۷۷۱	
۲- فعالیت های اجتماعی مختلف در پارک				
۰/۶۰۱	۲/۷۹	۶/۹۱		وجود مکان های مناسب (آمفی تاترها و گالری ها) جهت انجام فعالیت های هنری
۱/۰۲	۲/۵۹	۰/۵۲۸	۰/۸۰۸	وجود فضاهای آرامش بخش در پارک جهت انجام فعالیت های آرام
۱/۱۰۶	۳/۲۷	۰/۵۲۵	۰/۷۳۷	وجود مکان ها و مسیرهای ویژه برای فعالیت هایی (دو ، اسکیت و دوچرخه)
۰/۹۵۱	۱/۷۲	۰/۵۵۷	۰/۴۸۷	امکان ملاقات و گذراندن اوقات با دوستان و آشنایان در سطح پارک
۱/۰۵۵	۳/۵۷	۰/۵۵۲	۰/۴۰۸	میزان ارتباط بصری و فضایی بین فضاهای فعالیتی در سطح پارک
۱/۱۱۲	۲/۷۹	۰/۵۱۳	۰/۶۰۵	
۱- دیدارگاه بودن پارک های منطقه ای				
۰/۸۳۵	۲/۸۳	۰/۶۷۸		وجود فضای کانونی و نقاط مکث جهت تجمع افراد
۱/۰۹	۲/۷۹	۰/۵۴۳	۰/۵۷۰	منظر زیبا و گیاهان در کنار نشیمن گاهها جهت جذب افراد به پارک
۱/۰۴۵	۳/۱۴	۰/۴۰۱	۰/۷۰۲	وجود فضاها و عناصر مختلف (مجسمه ، ابنما و...) جهت جذب افراد به پارک
۱/۱۴۰	۲/۵۳	۰/۴۸۵	۰/۴۸۷	
۲- محیط زیست پارک های منطقه ای				
۰/۷۲۵	۳/۲۳	۰/۷۴۹		نظافت و پاکیزگی در سطح پارک
۱/۰۲۸	۳/۴۱	۰/۷۳۲	۰/۸۳۳	کیفیت جمع آوری زباله و دفع آبهای سطحی در کف پارک
۱/۰۱۲	۳/۳۴	۰/۷۳۳	۰/۸۵۹	وجود درختان و درختچهها و گل های بومی منطقه در سطح پارک
۱/۱۸۲	۳/۱۵	۰/۷۰۱	۰/۷۶۴	کیفیت فضای سبز از نظر زیبایی، شادابی و نوع کاشت
۱/۱۶۴	۳/۳۹	۰/۶۹۶	۰/۷۵۲	استفاده مناسب و به موقع از گیاهان سازگار با هر فصل سال
۱/۰۴۵	۳/۰۵	۰/۷۱۰	۰/۵۹۳	استفاده از عناصر گیاهی مختلف برای ایجاد تنوع و زیبایی در پارک
۱/۱۰۹	۲/۹۷	۰/۷۰۵	۰/۶۴۱	
۱- کیفیت مدیریت پارک های منطقه ای				
۰/۷۴۹	۲/۵۹	۰/۷۰۹		نظارت بر عملکرد کارکنان و نگهداران پارک توسط مدیریت پارک
۱/۱۳۵	۲/۶۲	۰/۶۹۶	۰/۵۱۳	خوش رویی افراد مسوول پارک با مردم
۱/۱۳۵	۲/۷۵	۰/۶۴۳	۰/۷۵۹	سرعت پاسخگویی به خواستهها مراجعین توسط مسوولین پارک
۱/۱۲۷	۲/۶۸	۰/۵۹۸	۰/۸۰۹	اعتماد مراجعین به نگهداران و مسوولین پارک
۱/۰۴۲	۲/۵۹	۰/۶۳۱	۰/۷۱۴	وضعیت قیمت (مواد غذایی) در رستورانها و مغازه های پارک
۱/۰۲۲	۲/۴۰	۰/۷۲۱	۰/۴۶۰	
۲- کیفیت نگهداری پارک های منطقه ای				
۰/۷۸۷	۳/۰۰	۰/۶۴۲		میزان مهارت و کارایی باغبانها در نگهداری در پارک
۱/۱۳۵	۳/۱۳	۰/۴۶۵	۰/۳۶۲	تعویض و تعمیر مبلمانها (نیمکت ، سطل آشغال) پارک
۱/۰۷۶	۲/۷۳	۰/۵۰۰	۰/۵۰۸	وضعیت سمپاشی و دفع حشرات و آفات در فصول گرما در پارک
۱/۵۵۹	۲/۹۵	۰/۶۱۴	۰/۷۱۷	انجام به موقع فعالیتهای نگهداری
۰/۹۹۲	۳/۱۷	۰/۴۱۸	۰/۷۲۲	
۳- کیفیت طراحی پارک های منطقه ای				
۰/۶۱۱	۲/۹۷	۰/۶۱۸		طراحی مناسب (اندازه - وضوح) ورودیها و مسیرهای پارک
۱/۰۳۱	۳/۱۷	۰/۴۰۸	۰/۶۹۸	

۱/۱۸۶	۳/۲۲	۰/۶۲۸	۰/۵۹۵	میزان حس محرمیت در مکان‌های خصوصی و خانوادگی در پارک
۰/۹۸۹	۳/۳۷	۰/۵۳۰	۰/۷۴۲	احساس راحتی در استفاده از امکانات در پارک توسط مراجعین
۰/۸۳۸	۱/۸۱	۰/۴۲۴	۰/۵۳۱	نصب علائم جهت راهنمایی افراد کم سواد یا بی سواد
۱/۱۶۵	۱/۳۲	۰/۴۸۳	۰/۷۲۲	وجود فضایی آرام و بدون دغدغه در پارک

منبع: نگارندگان

آنالیز نتایج حاصل از میانگین مؤلفه‌های کیفی (جدول ۶) نشان داد که وضعیت دسترسی (۳/۰۷=میانگین، ۰/۹۰۷=انحراف معیار) در پارک‌های منطقه‌ای نسبت به سایر متغیرها از جایگاه بهتری برخوردار است. پس از آن میزان جامعه‌پذیری (۳/۰۵=میانگین، ۰/۶۹۷=انحراف معیار)، فعالیت (۲/۹۵=میانگین، ۰/۶۴۹=انحراف معیار)، کیفیت نگهداری (۲/۸۴=میانگین، ۰/۵۱۴=انحراف معیار)، و آسایش و منظر (۲/۷۰=میانگین، ۰/۵۹۱=انحراف معیار) در رده‌های بعدی ارزیابی قرار گرفتند. بنظر می‌رسد داشتن دسترسی و ارتباطات متناسب پارک‌های منطقه‌ای با فضاهای شهری نقش جذب کنندگی پارک‌ها را افزایش می‌دهد.

جدول ۶- آنالیز توصیفی متغیرهای مؤثر بر کیفیت پارک‌ها

نوع متغیر	مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
متغیرهای کیفی	دسترسی و ارتباطات	۳۰۰	۳/۰۷	۰/۹۰۷
	جامعه‌پذیری	۳۰۰	۳/۰۵	۰/۶۹۷
	فعالیت	۳۰۰	۲/۹۵	۰/۶۴۹
	کیفیت برنامه‌ریزی	۳۰۰	۲/۸۴	۰/۵۱۴
	آسایش و منظر	۳۰۰	۲/۷۰	۰/۵۹۱

منبع: نگارندگان

مقایسه شاخص‌های کیفیت در پارک‌ها با استفاده از آزمون چند نمونه‌ای (ANOVA One-way)

یافته‌های پژوهش در مورد رابطه‌ی بین متغیرهای کیفیت پارک‌های منطقه‌ای و پارک‌های مورد مطالعه، در اکثر موارد تفاوت معنادار بین فاکتورها و نوع پارک نشان می‌دهد. مقایسه فاکتورهای کیفیت پارک‌های منطقه‌ای با استفاده از روش چند نمونه‌ای در پارک‌های مورد مطالعه نشان داد که در ارتباط با فاکتور "دسترسی" پارک گلستان تفاوت معنی داری ($\alpha=0,001$) با سایر پارک‌ها داشته، به طوری که بیشترین رضایت (۳/۷۸=میانگین) را به خود اختصاص داده است. جامعه‌پذیری پارک شمس (۳/۳۰=میانگین، $\alpha=0,001$)، بطور معنی داری بیشتر از سایر پارک‌ها می‌باشد. در ارتباط با فعالیت‌ها، مردم اولویت کمتری برای انجام فعالیت‌ها و

همچنین تفریح خانوادگی ($\alpha=0/001$ ، میانگین=۲/۱۷) در پارک گلستان در مقایسه با سایر پارکها قابل بودند. همچنین کیفیت نگهداری پارک شمس بطور معنی داری ($\alpha=0/001$ ، میانگین=۳/۰۶)، نسبت به پارکهای دیگر در وضعیت بهتری قرار داشت (جدول ۷). از نظر منظره سازی و امکانات آسایشی پارک قوناخارباغی بطور معنی داری در وضعیت بهتری نسبت به سایر پارکها قرار داشته است ($\alpha=0/001$ ، میانگین=۳/۰۶).

جدول ۷ - مقایسه میانگین فاکتورهای کیفیت با استفاده از آزمون چند نمونه‌ای ANOVA در پارکهای مورد مطالعه

شاخص‌های کیفیت پارکها						
p -value*	f	پارک قوناخارباغی	پارک میرداماد	پارک گلستان	پارک شمس	
۰,۰۰۱	۱۲۶,۲۹	۲,۳۴ ^۲	۳,۰۸ ^۳	۳,۷۸ ^۲	۳,۰۹ ^۱	دسترسی و ارتباطات
۰,۰۰۱	۱۶,۴۶	۲,۴۱ ^۴	۲,۷۶ ^۳	۳,۶۰ ^۲	۳,۳۰ ^۱	جامعه پذیری
۰,۰۰۱	۹۶,۹۷	۳,۱۷ ^{۲۳۱}	۳,۲۳ ^{۳۱۴}	۲,۱۷ ^۲	۳,۲۷ ^{۱۳۴}	فعالیت‌ها
۰,۰۰۱	۶,۸۰	۲,۷۱ ^{۳۳۴}	۲,۷۵ ^{۳۳}	۲,۸۵ ^{۱۳}	۳,۰۶ ^۱	کیفیت برنامه‌ریزی
۰,۰۰۱	۷۰,۲۴	۳,۰۶ ^۴	۲,۶۳ ^{۱۲۳}	۲,۴۱ ^۲	۲,۸۰ ^۱	آسایش و منظر

* میانگین‌های با اندیس متفاوت تفاوت معنی داری با یکدیگر در مقدار آلفای کوچکتر از ۵٪ دارند

جدول ۸- رتبه‌بندی پارکها بر اساس میانگین شاخص‌های کیفیت

رتبه‌بندی	نام پارک	مجموع میانگین شاخص‌های کیفیت
۱	پارک شمس	۱۵/۵۲
۲	پارک گلستان	۱۴/۸۱
۳	پارک میرداماد	۱۴/۴۵
۴	پارک قوناخارباغی	۱۳/۶۹

منبع: نگارندگان

طبق جدول ۸، پارکهای مورد مطالعه بر اساس میانگین شاخص‌های کیفیت مورد مطالعه در این تحقیق رتبه‌بندی گردید و پارک شمس (میانگین = ۱۵/۵۲) بالاترین کیفیت را در بین چهار پارک مورد مطالعه دارا بود و پارکهای گلستان (میانگین = ۱۴/۸۱)، میرداماد (میانگین = ۱۴/۴۵) و قوناخارباغی (میانگین = ۱۳/۶۹) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار داشتند.

بحث و نتیجه‌گیری:

نتایج حاصل از آنالیز داده‌ها در ارتباط با سؤال اول تحقیق مبنی بر مهمتین شاخص‌های کیفیت نشان داد که "دسترسی و ارتباطات" در پارک‌های منطقه‌ای تبریز نسبت به سایر مؤلفه‌های دیگر از اهمیت بیشتری برخوردار بود. همچنین جامعه پذیری و فعالیت بترتیب دومین و سومین شاخص ترجیحی مردم برای کیفیت پارکها بودند. نتایج این پژوهش، همسو با یافته‌های ایزدی و کرامتی (۱۳۹۵: 37) و در تضاد با یافته‌های علوی و احمدی (۱۳۹۳: ۷۷) بود. و همچنین به نظر می‌رسد امکان دسترسی مطلوب شهروندان به پارک‌های شهری، دستیابی به وسایط حمل‌ونقل عمومی، ساختار مناسب شبکه‌های راهی و توزیع مناسب پارک‌ها و فاصله مناسب آن از خیابان‌های اصلی و فرعی در سطوح مختلف شهر را می‌توان از عوامل مؤثر بر دسترسی مناسب به این‌گونه مکان‌ها برشمرد. با ایجاد دسترسی‌های مناسب و افزایش کیفیت آن‌ها می‌توان سبب بهبود کیفیت پارک‌های شهری که به عنوان کانون تجمعات شهری شناخته شده است، شد (Hami et al., 2016). در این راستا، موحد و همکاران در سال ۱۳۹۸ بیان کردند که دسترسی یکی از عوامل تأثیرگذار در بهبود کیفیت فضاهای شهری می‌باشد (موحد و مکاران، ۱۳۹۸). از نظر مردم کیفیت جامعه‌پذیری پارک‌های منطقه‌ای تبریز به عنوان دومین مؤلفه مهم در افزایش کیفیت پارکها مشخص گردید. شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴: ۲۵) در مطالعات خود نشان دادند که اجتماع‌پذیری بالا تأثیر فراوانی بر جذب افراد به فضاهای عمومی با دسترسی کمتر و فاصله مکانی بیشتر نسبت به مکان‌های با دسترسی بهتر و نزدیک تر دارد. جذب افراد و تعامل آن‌ها، ایجاد حس انسجام و تعلق به فضا، خلق مکان‌هایی جهت مکث و حضور در آن، ایجاد عدالت فضایی با بهره‌گیری تمام گروه‌های سنی و جنسی از فضا و همچنین امکان ایجاد دیدارهای چهره به چهره از جمله عواملی هستند که طراحان و مدیران شهری با انجام آن باعث ترغیب بیشتر شهروندان برای استفاده هر چه بیشتر از این فضاها می‌شوند. از دیگر نتایج این پژوهش تأکید بر فعالیت‌ها، کیفیت نگهداری، و هم‌چنین آسایش و منظر نیز بعنوان فاکتورهای مهم در تعیین کیفیت پارکهای منطقه‌ای در تبریز می‌باشد.

بر اساس یافته‌های این مطالعه ارتباط معنی داری بین شاخص‌های کیفیت و نوع پارکهای مورد مطالعه دیده می‌شود. بطور مثال پارک گلستان دارای بالاترین رتبه در کیفیت "دسترسی" و "جامعه‌پذیری" بوده و تفاوت معناداری نسبت به پارکهای منطقه‌ای دیگر دارد. نتایج از راضی بودن نسبی به نحوه دسترسی این‌گونه مکان‌ها می‌باشد این در حالی است نبود دسترسی مناسب عموماً یکی از اصلی‌ترین مشکلات پارک‌ها بیان می‌شوند. ابنزهار وارد دسترسی ساکنان محلات به پارک‌ها را یکی از اساسی‌ترین شاخص‌های شکل‌گیری شهر اجتماعی و با کیفیت

عنوان کرده است (لطفی و منوچهری، ۱۳۹۱:۱۰۳). مبلمان پارک، امنیت، دیدارگاه بودن و انواع فعالیت‌های اجتماعی نیز به ترتیب در رده‌های بعدی اهمیت قرار گرفتند و امکانات و خدمات پارک در رده‌ی آخر ارزیابی قرار گرفتند. این نتایج مقارن با یافته‌ی مافی و همکاران (۱۳۹۵: ۹۴) می‌باشد. توجه کافی به مسائلی نظیر مبلمان پارک‌ها و امنیت سبب شخصیت بخشیدن به محیط، احساس آرامش و ارتقای جنبه‌های مثبت پارک‌ها می‌شود و در نهایت سبب افزایش رضایت عمومی و استفاده‌ی هر چه بیشتر عموم مردم از این فضاها می‌شود. توانایی پارک‌های منطقه‌ای در جذب گروه‌های مختلف اجتماعی نیز دومین مؤلفه‌ای بود که بیشترین امتیاز را در ارزیابی‌های مراجعین به خود اختصاص داد. بنظر می‌رسد وجود محیط‌های مناسب برای گروه‌های سن و جنسی مختلف نظیر کتابخانه، زمین‌های ورزشی، آمفی‌تئاتر و مسیرهای پیاده سبب جذب اقشار مختلف جامعه و در نتیجه جامعه پذیرایی بالا در پارک گلستان شده است. همچنین پارک شمس تفاوت معنی داری با پارک‌های دیگر در مقایسه با "فعالیت" و "کیفیت برنامه‌ریزی" دارد و دارای بالاترین رتبه در این مؤلفه‌ها می‌باشد. در ارتباط با کیفیت آسایش و منظر، پارک قوناخلاق باغی تفاوت معنی داری با سایر پارک‌ها داشته و دارای بالاترین رتبه می‌باشد.

در رابطه با رتبه‌بندی وضعیت پارک‌ها برای مجموع مؤلفه‌های تحقیق، نتایج نشان داد که پارک شمس دارای بالاترین امتیاز در مجموعی شاخص‌های کیفیت می‌باشد. بنظر می‌رسد نگهداری مرتب و منظم این پارک نقش مهمی در بالا بردن شاخص‌های کیفیت این پارک ایفا می‌کند. همچنین وجود تندیس‌های شعرا در این پارک می‌تواند عامل مهمی در ایجاد جذابیت و پذیرش مراجعه کنندگان داشته باشد. پارک گلستان دومین رتبه را از نظر شاخص‌های کیفی کسب کرده است. این پارک با داشتن مسیرهای دسترسی مناسب و زیاد امکان رسیدن به پارک را تسهیل می‌کند که این می‌تواند عامل مهمی در اجتماع پذیری این مکان داشته باشد. پارک میرداماد و قوناخلاق باغی بترتیب در رتبه‌های آخر از نظر امتیاز شاخص‌های کیفیت واقع شده‌اند.

پیشنهادها:

- نتایج روشن ساخت که دسترسی مناسب عامل مهمی در افزایش اجتماع پذیری پارک‌ها می‌باشد بر این اساس برای بهبود دسترسی پارک‌ها تجهیز مسیرهای اصلی به پارک‌ها با امکاناتی از قبیل ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی (ایستگاه اتوبوس و تاکسی عمومی) و همچنین تعبیه مسیرهای دسترسی پیاده و دوچرخه‌سواری ضروری بنظر می‌رسد. داشتن دید مناسب و کافی از اطراف به داخل پارک می‌تواند در افزایش اجتماع پذیری پارک‌ها نقش مهمی ایفا بکند. علاوه بر

این، وجود دید کافی در پارک در افزایش احساس امنیت و کاهش جرایم تأثیرگذار می‌باشد. برای افزایش امنیت همچنین توصیه می‌شود مسیرها و فضاهای داخل پارک دارای خوانایی کافی بوده باشند و امکان مخفی شدن افراد مجرم در داخل درختکاریها و فضاهای بسته وجد نداشته باشد. استفاده از انتظامات و نگهبانی‌ها و کمک گرفتن از استفاده‌کنندگان دائمی به عنوان ناظرین غیررسمی، افزایش روشنایی در شب، جلوگیری از ایجاد فضاهای مبهم و تاریک در پارک‌ها می‌تواند احساس امنیت را در پارک بهبود بخشید.

- در ارتباط با گروه‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، بنظر می‌رسد تعبیه فضاهای لازم برای انجام فعالیتهای آرام و غیر فعال از قبیل نشستن و فعالیتهای نیمه آرام از قبیل پیاده روی لازم است جزو اولویتهای طراحی و برنامه‌ریزی در پارکهای منطقه‌ای باشد. علاوه بر این، اختصاص مکان‌های سایه جهت انجام فعالیت‌ها فکری، تجهیز نقاط آرام پارک به ایستگاه‌های کتاب و روزنامه‌خوانی، راه‌اندازی نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های فصلی، دائمی و موسیقی می‌تواند به افزایش حضور گروه‌های مختلف همراه با فعالیتهای خانوادگی کمک کند. بهبود شرایط محیط زیست پارکها از اقدامات دیگر برنامه‌ریزان و طراحان پارک‌ها می‌باشد و برای این کار لازم است توسعه و گسترش پارک با کاشت‌های متنوع انجام گیرد و همچنین فرهنگ سازی لازم برای نگهداری از طبیعت توسط گروه‌های مردم نهاد و دوست دار محیط‌زیست به منظور حفاظت از محیط‌زیست توصیه می‌گردد.

-افزایش خوانایی پارک‌ها یکی دیگر از عوامل مهم در افزایش کیفیت پارکها به‌ویژه در بهبود دسترسی‌ها می‌باشد. بدین منظور، نصب تابلوهای راهنما در نقاط مختلف، تهیه نقشه راهنما، و استفاده از نمادها و نشانه‌های مبلمان پارکها در بهبود خوانایی مؤثر می‌باشد. برای افزایش تعامل و روابط اجتماعی، ایجاد نقاط دیدار گاهی نظیر نشیمن گاه‌های دسته‌جمعی با طراحی همگرا جهت القای حس دوستانه و معاشرت در پارک‌ها، احداث مکان‌هایی نظیر کافه‌تریاهای و نقاط مکث گروهی از قبیل میدان‌های تجمع در فضاهای باز پارک‌ها توصیه می‌گردد. همچنین از طریق مشارکت دادن اجتماعات محلی در مدیریت پارک و توجه به خواسته‌ها و نیازهای آنان می‌تواند باعث بهبود کیفیت مدیریتی پارکها منجر شود.

منابع و مآخذ:

۱. ایزدی، ح، کرامتی، ز. ۱۳۹۵، بررسی وضعیت دسترسی به پارک‌های شهری و عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه کاربران، نمونه مورد مطالعه: شهر شیراز، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۲۶: ۳۷-۵۲.
۲. تیموری، ر، روستایی، ش. ۱۳۹۴. ارزیابی میزان سازگاری و مطلوبیت پارک‌های محل‌های با استفاده از GIS مورد نمونه: پارک‌های محل‌های منطقه ۲ شهرداری تبریز، آمایش جغرافیایی فضا، ۱۵(۵): ۱۲-۲.
۳. جودکی، ح، عزیزی، م. ۱۳۹۴. معیارهای ارزیابی کیفی فضای سبز در طراحی فضای شهری، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و زیرساخت‌های شهری، تبریز. ۷-۸ مهر.
۴. حسین پور، م، رازقی، ف. ۱۳۹۴. ارزیابی وضعیت دسترسی به پارک‌های شهری مورد پژوهشی: شهر قائم‌شهر، اولین کنگره بین‌المللی زمین، فضا و انرژی پاک، اردبیل، دانشگاه محقق اردبیلی. ۱۴ آبان.
۵. موحد، ع، شماعتی، ع، اسدی کلمتی، ا. ۱۳۹۸. سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری با تأکید بر خیابان رودکی و آذربایجان در محله سلسبیل شمالی منطقه ۱۰ تهران. آمایش محیط، ۱۲(۴۵): ۷۱-۹۴.
۶. حمیدی، ح، اسماعیل زادگان، ن. ۱۳۹۴. عوامل مؤثر بر کارآئی پارک شهری با تأکید بر عملکرد و سرزندگی آن نمونه مورد مطالعه: پارک ائللرباغی شهر ارومیه، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۷(۱): ۱۰۲-۹۱.
۷. راد جهان بانی، ن، پرتوی، پ. ۱۳۹۰. بررسی تطبیقی کیفیت محیط در محله‌های شهری با رویکرد توسعه پایدار، نمونه موردی: محله‌های خیابان و الگلی تبریز، نشریه نامه معماری و شهرسازی، ۶(۳): ۴۹-۲۵.
۸. رفیعیان، م، تقوایی، ع، خادمی، م، علی پور، ر. ۱۳۹۱. بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی فضاهای عمومی شهری، نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۴: ۳۵-۴۳.
۹. سازمان پارک‌ها و فضای سبز تبریز. ۱۳۹۴. معرفی پارک‌ها به تفکیک مناطق:
www.park.tabriz.ir
۱۰. زندمقدم، م، الماسی مفیدی، ح، زیویار، پ. ۱۴۰۰. پراکنش فضایی رضایت از دسترسی به خدمات شهری در شهرهای میان اندام (مطالعه موردی: شهر بومهن). آمایش محیط، ۱۴(۵۴): ۹۹-۱۲۲.

۱۱. سادات، م، معرب، ی، صالحی، ا. ۱۳۹۵. تحلیل و بررسی سرزندگی پارک‌های جدید شهری، مطالعه‌ی موردی: پارک آب و آتش تهران. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۲۰(۶): ۲۰۸ - ۱۹۴.
۱۲. شجاعی، د، پرتوی، پ. ۱۳۹۴. عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران، باغ نظر، ۳۴(۱۲): ۱۰۸-۹۳.
۱۳. طبیبیان، م، قضا، ا. ۱۳۹۲. تحلیل عملکردی فضاهای شهری براساس معیار pps نمونه موردی: پارک ایرانشهر، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، دانشگاه آزاد تبریز. ۲۷-۲۸ آذرماه.
۱۴. علوی، ع، احمدی، ف. ۱۳۹۳. مدل‌سازی کمی دسترسی به پارک‌های شهری با رویکرد عدالت فضایی، پارک‌های منطقه ۶ تهران، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۳۴(۱۴): ۷۰-۸۸.
۱۵. فیضی، م، مظفر، ف، رعیتی دماوندی، م، عظیمی، م. ۱۳۹۴. مقایسه ترجیح و ادراک مردم از پارک‌های شهری طبیعی - ارگانیک و منظم - هندسی، مطالعه موردی: پارک لاله و دانشجو، فصل‌نامه مطالعات شهری، ۱۳: ۱۶-۵.
۱۶. لطفی، ص، منوچهری، ا، آهار، ح، سالکی، م. ۱۳۹۱. سنجش میزان دسترسی به تسهیلات شهری با استفاده از منطق فازی؛ نمونه موردی: شهر تبریز، نشریه مدیریت شهری، ۳۰(۱۰): ۱۱۳-۱۳۰.
۱۷. لطیفی، ا، سجاد زاده، ح. ۱۳۹۴. ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری مطالعه موردی: پارک مردم همدان، فصلنامه مطالعات شهری، ۱۱(۳): ۲۰-۱.
۱۸. مافی، ع، خاکپور، ب، کارگر، ر، قاسمی، م. ۱۳۹۵. میلان شهری و گذران اوقات فراغت شهروندان، مطالعه موردی: سبزوار، مجله علوم جغرافیایی، ۲۴(۱۲): ۱۰۹-۹۴.
۱۹. معروفی، س. و بایزیدی، ق. ۱۳۹۹. تبیین و تحلیل پایداری فضاهای جمعی و سنجش عوامل مؤثر بر آن (نمونه موردی: پارک خانواده شهر مهاباد). آمایش محیط، ۱۳(۵۱): ۲۰۳-۲۳۰.
20. Abbasi, A., Alalouch, C., & Bramley, G. 2016. Open space quality in deprived urban areas: user perspective and use pattern. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 194-205.
21. Annerstedt, M., Östergren, P. O., Björk, J., Grahn, P., Skärbäck, E., & Währborg, P. 2012. Green qualities in the neighbourhood and mental

- health—results from a longitudinal cohort study in Southern Sweden. *BMC public health*, 12(1): 33.
22. Breuste, J., & Rahimi, A.2015. Many public urban parks, but who profits from them? The example of Tabriz, Iran. *Ecological Processes*, 4(1): 6.
23. Brown, G., Schebella, M. F., & Weber, D.2014. Using participatory GIS to measure physical activity and urban park benefits. *Landscape and Urban Planning*, 121: 34-44.
24. Chiesura, A.2004. The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and urban planning*, 68(1): 129-138.
25. Colesca, S. E., & Alpopi, C.2011. The quality of Bucharest's green spaces. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 6(4): 45.
26. Hami, A., Fazle Moula, F., Sayyah, Z., & Emami, F.2016. Factors affecting people preferences toward environment landscape, case study: shopping mall in Kuala Lumpur. *Journal of Current Research and Science*, 4 (2): 216-225.
27. Lee, Y. C., & Kim, K. H.2015. Attitudes of citizens towards urban parks and green spaces for urban sustainability: The case of Gyeongsan city, Republic of Korea. *Sustainability*, 7(7): 8240-8254.
28. Loukaitou-Sideris, A.2006. Southern California Environmental Report Card: Urban Parks. UCLA Institute of the Environment and Sustainability.
29. Maas, J., Van Dillen, S. M., Verheij, R. A., & Groenewegen, P. P.2009. Social contacts as a possible mechanism behind the relation between green space and health. *Health & place*, 15(2): 586-595
30. Yao, Y., Zhu, X., Xu, Y., Yang, H., Wu, X., Li, Y., & Zhang, Y.2012. Assessing the visual quality of green landscaping in rural residential areas: the case of Changzhou, China. *Environmental monitoring and assessment*, 184(2): 951

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی